

[BOGNÁR ZALÁN](#)
Gulagra

2021.11.25.

Amikor még a 15-16 éves lányokat is vitték a

A Sztálin halálát követő amnesztiának köszönhetően, 1953. november 25-én térhettek haza a Gulagról az első magyar politikai rabok. Ezért lett ez a nap a Szovjetunióba hurcolt magyar politikai rabok és kényszermunkások emléknapja. Korábban csak a Gupvi-rabok, vagyis a katonaként vagy civilként (hadi)fogoly- vagy internáltfogolys-tátuszban elhurcoltak térhettek vissza, az elítéltek nem.

A szovjet fogságba vetettek létszáma, a kérdés jelentősége

„Mai magyar társadalmunk egyik legégetőbb és legfájóbb kérdése a fogolyügy. Érdekelve van ebben annak minden rendű rétege és minden rangú tagja” – írta 1945 nyarán a miniszterelnöknek levelében Teleki Géza vallás- és közoktatásügyi miniszter.

1945–1947 között a magyar társadalom egyik legégetőbb kérdése a szövetséges hatalmak fogságába került katonai és polgári személyek sorsa és mielőbbi hazahozatala volt. Annál is

inkább, mivel

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ALATTI, 172 EZER NÉGYZETKILOMÉTERES ÉS 14,7 MILLIÓ FŐS MAGYARORSZÁGRÓL MINTEGY EGYMILLIÓ FŐNEK – 650-700 EZER KATONÁNAK ÉS TÖBB MINT HÁROMSZÁZEZER CIVILNEK – A SZOVJET (HADI)FOGSÁG SANYARÚ SORSA JUTOTT OSZTÁLYRÉSZÜL, ÉS AKKOR MÉG NEM BESZÉLTÜNK A TÖBB MINT HÁROMSZÁZEZER NYUGATI HADIFOGSÁGBA KERÜLT KATONÁRÓL.

Teleki Géza sem hadifogoly-, hanem fogolyügyről írt, mert tudta, hogy magyar katonákon kívül civilek százezrei is szovjet fogságba kerültek, akik közt nők és lányok tízezrei is voltak. A Vörös Hadsereg által megszállt Magyarországon róluk mégis csak a hadifogolyügy keretében lehetett szólni.

Történelmi háttér

Bár a Kárpát-medencét megszálló kommunista birodalom, a Szovjetunió felszabadítónak hívatta magát, és emlékoszlopokat állíttatott, hazánkban megszállóként viselkedett. Röpcédulákon és hangszórókon keresztül hirdette, hogy nem akarja megszállni az országot, nem akarja megváltoztatni az ország társadalmi berendezkedését, mindenki szabadon gyakorolhatja a vallását, és még sok ígéretet tettek – de mind hazugság volt.

Sokan elhitték a hazugságokat, az ígéreteket, és nagy reményekkel, felszabadítóként fogadták a szovjet csapatokat, ám csalódniuk kellett. Ahogy Márai Sándor megfogalmazta:

a nácik üldözöttjei számára az orosz egyféle felszabadulást is hozott, menekülést a náci terror elől. De szabadságot nem hozhatott, mert az nekik sem volt.

Hiszen a szovjetek a saját visszavonuló katonáikat is lelőtték, ezzel kényszerítve őket arra, hogy akkor is támadjanak, ha tömeges halál vár rájuk. Ha a saját katonáival, állampolgáraival így bánik a szovjet rendszer, akkor mire számíthat egy ellenséges, más ideológiájú ország lakossága?

A szovjet légervilág a közhiedelemmel ellentétben nem korlátozódott a Szovjetunió területére, hanem kiterjedt a Vörös Hadsereg által megszállt európai területekre is. Így például csak hazánk mai területén 47 településen 56 hadifogolytábor, illetve hadifogolytábor-részleg működött 1944 őszétől 1945 végéig, sőt a ceglédi hadifogolytábor 1946 nyaráig az NKVD GUPVI, vagyis a Belügyi Népbiztosság Hadifogoly- és Internáltügyi Főparancsnokságának a felügyelete alatt. Ugyanis a szovjet katonai-politikai vezetés minden általuk megszállt területre saját territóriumaként tekintett. Ebből adódott az is, hogy a Kelet-Közép- és a Délkelet-Európából német származás indokával elhurcolt több mint százezer civilt, férfiakat, fiúkat, nőket és leányokat internáltként hurcolták el, mintha csak a saját országukon belüli lágerbe hurcolás történt volna. Ezt a szemléletet tükrözi az is, amit Sztálin mondott Milovan Gyilasznak, a Jugoszláv Kommunista Párt egyik fő ideológusának: „Ez a háború elűt a múlt háborúitól: most az elfoglalt területekre ki-ki rákényszeríti a maga társadalmi rendszerét. Mindenki a maga rendszerének szerez érvényt, amennyiben hadserege képes erre. Másképp nem volna lehetséges.” Hiszen a társadalom erőszakos, a marxizmus-leninizmus ideológiáján alapuló átalakításához hozzátartozott a társadalom megfélemlítése, a tömeges, illetve a személyenkénti elhurcolás.

A civilek tömeges elhurcolásában azonban közrejátszott a szovjetunióbeli óriási munkaerőhiány is.

Az elhurcolások

Amint a Vörös Hadsereg a Keleti-Kárpátoknál átlépte Magyarország határát, azonnal elkezdte elhurcolni a civil férfi lakosságot. Vitték a civileket a Székelyföldről Vas vármegyéig, Kárpátaljától a Délvidékig, a 13 éves fiúktól a 76 éves öregekig. Többségük 18 és 45 év közötti, ereje teljében lévő férfi volt.

Senki nem volt biztonságban, vitték az embereket az óvóhelyekről, az utcáról, a gyárakból, a munkahelyekről, a lakásokból, mindenhol, többéves szovjetunióbeli kényszermunkára. Volt, hogy csak néhányórás vagy néhánynapos „kis munkával”, „málenkij robottal” hitegetve, míg másokat néhányperces igazoltatás hazugságával hurcoltak el többéves kényszermunkára.

A CIVILEK TÖMEGES ELHURCOLÁSA MAGYARORSZÁGRÓL 1944 SZEPTEMBERÉTŐL EGÉSZEN 1945. MÁJUS 30-IG TARTOTT, MÁSFÉL HÓNAPPAL TOVÁBB, MINT A MAGYARORSZÁGI HARCOK, ÉS HÁROM HÉTTEL TOVÁBB, MINT AMEDDIG A HÁBORÚ TARTOTT EURÓPÁBAN!

A legtöbb, mintegy százezer ártatlan civil férfit Budapestről és környékéről hurcolták el ítélet nélkül hadifogoly, illetve partizán címszóval – 1944. december 24-től egészen az ostrom befejezése után még két és fél hónapon keresztül, vagyis április végéig –, a civilekkel jócskán megnövelt hadifogolylétszámmal igazolva a 108 naposra elhúzódó Budapest hadműveletet.

1944. december 22. és 1945. február 2. között azonban nemcsak férfiakat és fiúkat, hanem nőket és leányokat is tömegesen deportáltak Sztálin parancsára német származás indokával.

A náci Németország és magyarországi segítőtársaik bűneiért kollektíven (tehát igazságtalanul) az egész németiséget büntették. A Szovjetunióban azt mondták nekik, hogy jóvátételi munkára vitték ki őket, hogy felépítsék mindazt, amit a náci német hadsereg lerombolt. Jóvá kellett tenniük azt, amit el sem követtek! A kollektív bűnösség elvét elvileg elítélő angolszász hatalmak pedig szemet hunytak mindezek felett.

A deportálást végrehajtó parancsnokoknak nem sokat számított a parancsban meghatározott életkor, vitték a 15-16 éves fiúkat és lányokat, és az ötven, sőt némely helyen a hatvan év feletti férfiakat is. Nem volt ritka, hogy a szülők elhurcolása után két-három vagy több gyermek maradt otthon árván. Mindegy volt nekik, vittek mindenkit, hogy a kommunista állampárti vezetés által meghatározott tervszámokat teljesítsék. Elhurcolták a várandós édesanyákat is télvíz idején, fűtetlen vagonokban a mínusz 20-30 fokos szovjet hidegbe, kényszermunkára.

Élet és halál a szovjetunióbeli lágerekben

A foglyoknak többnyire bányákban, fakitermeléseken, építkezéseken vagy kolhozokban kellett embertelen körülmények között, végkimerülésig dolgozniuk napi nyolc-tíz vagy tizennégy órát a táborparancsnoktól és a tervszámoktól függően. Naponta ötven–hetven deka nedves-ragacsos, toklászos, fekete téglakenyeret kaptak, és egyszer vagy kétszer híg, meleg káposzta-, marharépa-, borsó- vagy csalánlevest, esetenként búza- vagy zabkását. Éjszakánként alig fűtött barakkokban vagy félig földbe vájt kunyhószerű épületekben hajthatták álmra a fejüket a gyalultatlan, emeletes fapriccseken, amennyire ezt a vérszívó élősködők, a tetvek és a poloskák tömege engedte.

Az első két évben rengetegen haltak meg. Hadd idézzek erre vonatkozóan a 183-as számú lágerparancsnok 1945. első negyedéves jelentésből:

A negyedév alatt összesen 3547 fő érkezett, 169 fő távozott, 2262 ember meghalt [...] A beérkező kontingensek túlnyomó többsége a súlyos hasmenések miatt legyengült [...] A lágernek nincs megfelelő egészségügyi személyzete, és a meglévők többsége is képzetlen. [...] Mivel a láger nem tartozik speciális katonai kórházhoz, és nincs rá lehetőség, hogy a betegeket kórházba küldjük, a lágernek nem áll módjában hatékony orvosi ellátásban részesíteni minden súlyos beteget. [...] A negyedév folyamán a terv szerinti 52 500 normanap helyett 36 864-et teljesítettek. Noha a ledolgozott napok számát tekintve nem teljesítették a tervet, az összkitermelés mégis megközelíti a tervezettet.

Tehát azért, hogy az előírt tervszámokat teljesítsék, a tovább élőket halálra dolgoztatták.

A civil elhurcoltak harminc-negyven százaléka belehalt az embertelen körülmények miatt kialakult járványokba, a tífuszbba, vérhasba, az éhezésbe vagy a végkimerülésig hajtott kényszermunkába.

Azonban a deportálásból hazatértek közül sokan egy éven belül vagy a különböző, fogságban szerzett betegségekbe haltak bele, vagy abba, hogy az évekig tartó éhezés után egy rendes adag ételt ettek hazaérkezésükkor.

AKIK ÉLETBEN MARADTAK, AZOKAT IS MEGTÖRTE TESTILEG-LELKILEG AZ ELHURCOLÁS. ZSIGEREIKBEN HORDOZTÁK A FÉLELMET, HISZEN HAZATÉRÉSÜKKOR MEGFENYEGETTÉK ŐKET: HA MINDARRÓL BESZÉLNEK, AMI KINT TÖRTÉNT VELÜK, AKKOR VISSZAVISZIK ŐKET, SŐT NEMCSAK ŐKET, HANEM A CSALÁDJUKAT IS.

Az ártatlanul elhurcolt civileknek megbélyegzetten kellett tovább élniük mindennapjaikat. Hiszen „a dicsőséges felszabadító Vörös Hadsereg ártatlanul nem hurcolt el embereket, csak a fasisztákat és a háborús bűnösöket” – mondták az előző rendszer hívei. Ezért az életrajzokba sem lehetett beírni, hogy ártatlanul, ítélet nélkül rabszolgamunkára deportálták őket a Szovjetunióba. Ehelyett csak azt írták, írhatták, hogy: „1945–1949 között a Szovjetunióban dolgoztam” vagy – hogy szebben mutasson az életrajzban –: „1945–1949 között a Szovjetunióban építettem a szocializmust.” Az elítéltként Gulagra hurcoltaknak – akik csak 1953 után térhettek haza – és gyermekeiknek még rosszabb volt. A rendszerváltoztatásig nemcsak Magyarországon, hanem az egész szocialista blokkban tilos volt beszélni a szovjetunióbeli kényszermunkatáborokban eltöltött időkről, amelynek hatása sajnos máig él.

Legfeljebb csak szűk családi körben, de ott is csak félve, óvatosan mertek beszélni ezekről a családok százezreit megnyomorító tragédiákról. Azonban még sokszor a családtagoknak, a gyermekeiknek sem mondták el a túlélők életüknek e nyomorúságos, szenvedésekkel teli részét. Megbélyegzetten kellett tovább élniük mindennapjaikat. Ők, az áldozatok szégyellték magukat a velük, ellenük elkövetett embertelenségek miatt, mintha ők lennének a bűnösök.

Generációk nőttek fel mindezek ismerete nélkül, ami torzította világképüket, identitásukat. „A múltat végképp el akarták törölni” – ahogy énekelték és énekeltették velünk. Tették ezt tudatosan, hiszen ahogy Himnuszunk szerzője, Kölcsey Ferenc írta: „Egy nép, amely nem tud emlékezni, magát temeti el.”

A szerző történész, egyetemi docens, a Gulag- és Gupvi-kutatók Nemzetközi Társasága elnöke.

A véleménycikkek nem feltétlenül tükrözik az Index szerkesztőségének álláspontját.

Szeretjük az izgalmas, okos, érvelő írásokat. Várjuk az ön véleményét is.

(Borítókép: Nők a szállásukon a Gulag egyik táborában. Fotó: Laski Diffusion / Getty Images Hungary)

*

forrás:

<https://index.hu/velemeney/2021/11/25/amikor-meg-a-15-16-eves-lanyokat-is-vittek-a-gulagra/>

